

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ КЛАСТЕРНОГО МЕХАНІЗМУ

Постановка проблеми. Для підвищення конкурентоспроможності регіону важлива роль відводиться запровадженню кластерних механізмів. Досвід розвитку найбільш успішних фірм і економічних систем доводить, що найбільш ефективною формою економічного зростання є теорія кластерного механізму. Проте серед вітчизняних та зарубіжних науковців не існує єдиної точки зору стосовно визначення поняття кластерний механізм, саме тому вивчення окреслено-го питання є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з економічними кластерами, активно розглядаються західними вченими-економістами. Серед них, у першу чергу, потрібно відзначити М. Портера [1], засновника кластерного підходу. Внесок у розробку даної проблеми вклали також: Т. Andersson [2], R. Basri [3], E. Bergman [4], E. Braun [4], С. Crouch [3], D. Soulie [5], M. Steiner, J. A. Tolentino [6], van W. Winden [4] та багато інших.

В останні роки зріс інтерес до кластерного підходу серед вчених-економістів України, Росії та країн ближнього зарубіжжя. Цю проблему розробляли: М. Войнаренко [7], Т. В. Цихан [8], І. М. Філіпчук [9], С. І. Соколенко [10] та ін.

Постановка завдання. Визначити сутність кластерного механізму як економічної категорії.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Автором розглянуто і проаналізовано різні наукові погляди [1 – 22]. Серед вчених-економістів немає однозначного наукового тлумачення кластерів як інститутів ринкової економіки. Відмінності в поясненні та використанні в науковій та спеціальній літературі понять кластерної теорії ускладнює застосування теоретичних визначень в методології науки, правовому та економічному полях наукових досліджень, а також їх використання в практичній економіці.

Поняття кластер характеризується досить великою кількістю підходів до розуміння його сутності, економічного змісту, і пояснення. Окремі автори розглядають кластер так: система постачальників, виробників, споживачів, елементи промислової інфраструктури, дослідницьких інститутів, що взаємодіють в процесі створення додаткової вартості (М. Портер [1]), сплав підприємств і установ, які співпрацюють (В. Прайс [11]), ефективний спосіб і система взаємодії, постійного ділового спілкування територіальних але і економічно споріднених учасників (С. Соколенко [10]),

локалізована складова галузі, яка обмежена територіально (А. Воронов [12]), спільність фірм, тісно пов'язаних галузей, що взаємно сприяють зростанню конкурентоспроможності (А. Юданов [13]), складні соціальні структури, що самоорганізуються, орієнтовані на потенціал і бренд регіону (В. Тарасенко [14]), термін, який в економіці асоціюють з конкурентоспроможністю і державною політикою, а також інноваціями, високими технологіями (А. Шастітко [15]).

За визначенням різних авторів, кластер переважно визначається як інституція: через взаємодію людського капіталу, пошук спільних інтересів, різні форми співпраці, у згаданих визначеннях простежуються такі важливі фактори, як використання переваг організаційних ресурсів, схем кооперації серед бізнесу та елементів ринкової інфраструктури, мотиваційних механізмів міжсуб'єктної взаємодії, а також формування правил і положень по створенню територіально-галузевих об'єднань з інноваційними пріоритетами розвитку регіону як соціально-економічної системи.

Інші дослідники визначають кластер переважно як об'єднання, тобто організації, а точніше нові інститути економічної системи господарювання, які почали з'являтися під впливом інституційних змін в економіці, формування нових елементів середовища, розвитку процесів глобальної конкуренції тощо. У цих визначеннях базовою ознакою кластерів є об'єднання окремих елементів (складових частин) в єдине ціле для реалізації певної функції або певної мети з орієнтацією на споживача. Наприклад, кластери розглядаються як сконцентровані за географічною ознакою групи взаємопов'язаних компаній (М. Портер [1]), територіально-галузеві добровільні об'єднання підприємств, які тісно співпрацюють з науковими установами та органами місцевої влади (М. Войнаренко [16]), добровільні об'єднання фірм у певній сфері підприємництва (С. Соколенко [17]), об'єднання за територіальною ознакою схожих, пов'язаних між собою, взаємодоповнюючих підприємств (Є. Безвужко [18]), Добровільне об'єднання введіючих підприємств будь-яких галузей економіки, пов'язаних спільними цілями (Г. Семенов [19]), група взаємопов'язаних компаній, що територіально знаходяться поруч, і пов'язаних з ними організацій (Л. Федулова [20]), індустріальний комплекс, сформований на базі територіальної концентрації мереж (Ж. Мінгальова [21]), особливий вид

організаційно-господарського об'єднання, часто територіально локалізованого (А. Позднякова [22]) тощо.

Здійснивши контент-аналіз багатьох визначень поняття кластер можна зробити висновок, що поняття „кластер” найчастіше характеризується такими ознаками, які наведені в табл. 1.

Як видно з табл. 1, більшість науковців схиляється до думки, що кластер – це географічно сконцентрована група взаємопов'язаних компаній, що працюють в одній чи споріднених галузях.

Проте таке визначення є неповним. На думку автора кластер – це географічно сконцентрована група взаємопов'язаних компаній (а також пов'язаних з її діяльністю наукових установ та органів влади), що працює в одній чи споріднених галузях та забезпечує в спільній діяльності досягнення високої конкурентоспроможності, а також синергетичного ефекту, зберігаючи при цьому внутрішню конкуренцію.

Виходячи з постановки завдання щодо визначення кластерного механізму здійснено пошук визначень поняття „механізм” (табл. 2).

Як видно з табл. 2, ключовим у визначенні поняття „механізм” є те, що він являє собою систему елементів, способів та засобів що визначають певний процес, явище або дію.

У сучасній економічній науці можна зустріти різноманітні підходи до визначення і трактування поняття „механізм”, тому що існує багато понять, таких як „фінансово-кредитний механізм”, „господарський механізм”, „механізми державного управління” тощо., що впливають на значення поняття „механізм”. Більш узагальненими є зазначені вище терміни (табл. 2), які фігурують у тлумачних словниках, нормативно-правових актах, економічній літературі, господарській практиці.

У сучасній вітчизняній та зарубіжній економічній літературі [23 – 31] механізм розглядається як принципова схема практичного використання важелів методів, спрямованих на регулювання тих чи інших процесів або об'єктів у системі управління на всіх рівнях функціонування.

На основі проведеного аналізу визначень понять „кластер” та „механізм” виявлено основні елементи структури кластерного механізму (рис. 1).

Як видно з рис. 1, основними структурними елементами кластерного механізму є цілі, функції, методи, принципи інструменти та організаційна структура кластера.

Стосовно терміну „кластерний механізм” можна запропонувати визначення терміну як систему цілей, функцій, методів, принципів та інструментів впливу на географічно сконцентровану групу взаємопов'язаних економічних агентів (кластер), що забезпечує ефективне функціонування групи та досягнення її високої конкурентоспроможності, а також синергетичного ефекту, зберігаючи при цьому внутрішню конкуренцію.

Висновки з проведеного дослідження.

Дослідивши поняття кластера, зроблено висновок, що концепція кластера є актуальною в сучасних умовах глобалізації економіки. Але вчені-економісти не мають узгодженої точки зору щодо сутності терміну „кластерний механізм”. Проведене дослідження дозволяє виділити основні характерні ознаки кластерів, які можуть бути базою для більш широкого визначення поняття кластер та кластерний механізм.

З точки зору автора, важливо додати у визначенні кластера, що основною метою кластеризації економіки є досягнення синергетичного ефекту та підвищення конкурентоспроможності регіону.

Автором запропоновано визначення терміну „кластерний механізм”, якому раніше не приділялось належної уваги серед науковців.

Під кластерним механізмом необхідно розуміти систему способів та засобів управління процесами функціонування географічно сконцентрованої групи взаємопов'язаних компаній, що працюють в одній чи споріднених галузях та забезпечують в спільній діяльності досягнення високої конкурентоспроможності, а також синергетичного ефекту, зберігаючи при цьому внутрішню конкуренцію.

Таблиця 1

Результати контент-аналізу визначень поняття кластер

Ознака кластера	Кількість авторів
Географічна концентрація	15
Група (об'єднання) компаній	15
Взаємозв'язок чи взаємозалежність компаній	14
Спільна чи споріднена галузь	11
Конкурентоспроможність	7
Співпраця з науковими установами та органами влади	5
Мережа	4
Внутрішня конкуренція	4
Синергетичний ефект	3

Аналіз визначень поняття механізм

Визначення поняття „механізм”	Сутність	Мета (спрямування дії)
Категорія „механізм” у Короткому економічному словнику [23] визначена як: а) послідовність станів, процесів, які визначають будь-які дії, явища; б) система, пристрій, який визначає порядок будь-якого виду діяльності.	а) послідовність станів, процесів; б) система, пристрій.	а) визначають дії, явища; б) визначає порядок діяльності.
„Механізм” – це специфічна сукупність елементів, станів і процесів, розташованих в певній послідовності, що перебувають у певних зв’язках, відносинах і визначають порядок будь-якого виду діяльності [24].	Сукупність елементів, станів і процесів.	Визначає порядок діяльності.
Механізм – послідовність дій, станів, що визначають процес або явище [25].	Послідовність дій, станів.	Визначає процес, явище.
Механізм – система, пристрій, що визначають порядок будь-якого виду діяльності або процесу [26].	Система, пристрій.	Визначає порядок діяльності, процесу.
Механізм – послідовність станів, процесів, що визначають собою яку-небудь дію, явище [27].	Послідовність станів, процесів.	Визначає дію, явище.
Механізм – система елементів (цілей, функцій, методів, організаційної структури і суб’єктів) та об’єктів управління, в якій відбувається цілеспрямоване перетворення впливу елементів управління на необхідний стан або реакцію об’єктів управління, що має вхідні посилки і результуючу реакцію [28].	Система елементів та об’єктів управління.	Перетворення впливу на стан об’єкту.
Поняття „механізм” безпосередньо тлумачиться як „пристрій для передачі і перетворення рухів, що є системою тіл (ланок), в якій рух одного або декількох тіл (провідних) викликає певні рухи решти тіл системи; механізми бувають різні за конструкцією і призначенням, складають основу більшості машин, приладів й інших технічних пристроїв” [29]	Пристрій для передачі і перетворення рухів.	Викликає рухи тіл системи.
Л. Фролова [31] розглядає механізм як сукупність етапів що дозволяють системно використовувати методи засоби і способи управління	Сукупність етапів.	Використання методів управління.

Література

1. **Портер М.** Конкуренція: учеб. пособие: пер. с англ. / М. Портер. – М. : Вильямс, 2001. – 495 с.
2. **The Cluster Policies Whitebook** / [Andersson T., Schwaag-Serger S., Sorvik J., Hansson E.]. – IKED, 2004. – 250 p.
3. **Посібник** з кластерного розвитку [Електронний ресурс]. – 2006. – 38 с. – Режим доступу : <http://economy.gov.ua/download/books/Cluster-Handbook-Ukr.pdf>.
4. **VandenBerg, L.** Growth Clusters in European Cities: An Integral Approach /

L. VandenBerg, E. Braun, W. VanWinden. – UrbanStudies, 2001. – PP. 186 – 206.
5. **Soulie D.** Filieres de Production et Integration Vertical / D. Soulie // AnnalesdesMines. – Janvier, 1989. – PP. 21 – 28.
6. **Tolenado J.** A Proposdes Filieres Industrielles / J. Tolenado // Revued' Economie Industrielle. – 1978. – Vol. 6, № 4. – PP. 149 – 158.
7. **Войнаренко М. П.** Кластери в інституційній економіці: монографія / М. П. Войнаренко. – Хмельницький: ХНУ, ТОВ Тріада-М, 2011. – 502 с.
8. **Цихан Т. В.** Кластерная тео-

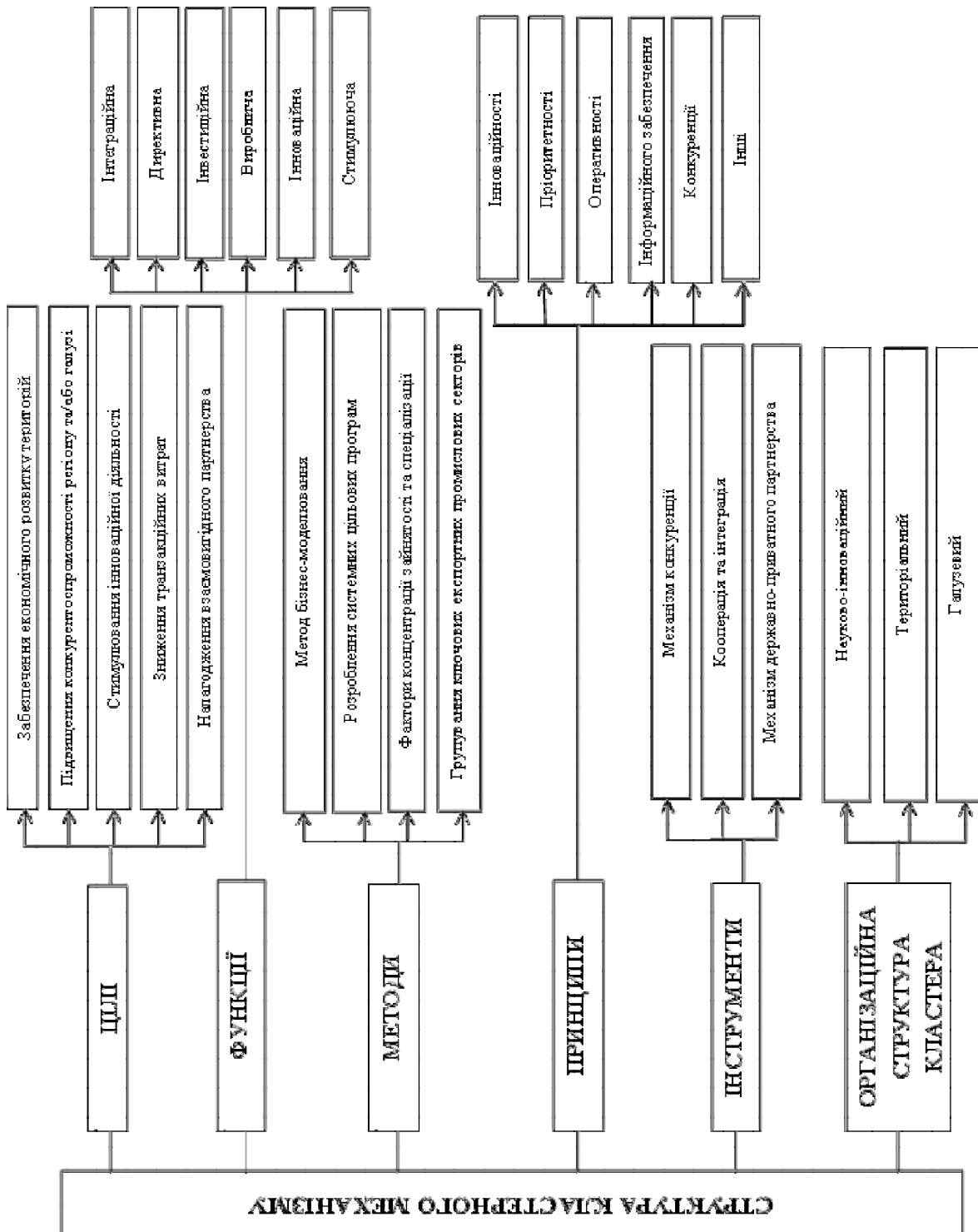

Рис. 1. Структура кластерного механізму

рия экономического развития / Т. В. Цихан // Теория и практика управления. – 2003. – № 5. – С. 74 – 81

9. **Філіпчук І. М.** Кластерна політика як ефективний інструмент регіонального розвитку [Електронний ресурс] / І. М. Філіпчук. – Режим доступу : http://www.confcontact.com/20101224/4_filip.htm.

10. **Соколенко С. И.** Производственные системы глобализации: Сети. Альянсы. Партнерства. Кластеры: Украинский контекст / С. И. Соколенко. – К. : Логос, 2002. – 646 с.

11. **Прайс В.** Людська поведінка: фактор у прикладній економіці / В. Прайс // Перспективні дослідження. – 1999. – № 2. – С. 3 – 16.

12. **Воронов А.** Кластеры – новая форма самоорганизации промышленности в условиях конкуренции / А. Воронов // Маркетинг. – 2002. – № 5. – С. 37 – 43.

13. **Юданов А. Ю.** Конкуренция: теория и практика: учеб.-практ. пособие / А. Ю. Юданов. – М. : Ассоциация авторов и издателей Тандем, ГНОМ-ПРЕСС, 1998. – 384 с.

14. **Тарасенко В.** Стратегии развития территориальных кластеров / В. Тарасенко // Экономические стратегии. – 2011. – № 11. – С. 82 – 92.

15. **Шаститко А. Е.** Кластеры как дискретная структурная альтернатива управления трансакциями / А. Е. Шаститко // Научные исследования экон. ф-та МГУ. Электронный журнал. – 2009. – № 1. – Т. 1. – С. 26 – 43.

16. **Войнаренко М.** Концепція кластерів – шлях до відродження виробництва на регіональному рівні / М. Войнаренко // Економіст. – 2000. – № 1. – С. 29 – 33.

17. **Соколенко С. И.** Кластеры в глобальной экономике / С. И. Соколенко. – К. : Логос, 2004. – 848 с.

18. **Безвушко Є.** Кластеры та їх роль у відродженні економіки Поділля / Є. Безвушко // Перспективні дослідження. – 1999. – № 2. – С. 17 – 23.

19. **Семенов Г. А.** Национальный кластер – новый шлях для прискорення економічного та інноваційного зростання України / Г. А. Семенов, О. С. Богма // Вісник економічної науки України. – 2006. – № 1. – С. 127 – 133.

20. **Федулова Л. І.** Концептуальні засади державної регіональної промислової політики в умовах інноваційного розвитку / Л. І. Федулова // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № (6). – С. 112 – 119.

21. **Мингалева Ж.** Кластеры и формирование структуры региона / Ж. Мингалева, С. Ткачева // Мировая экономика и международные отношения. – 2000. – № 5. – С. 97 – 102.

22. **Познякова О. І.** Кластеры як результат трансформації власності в системі інноваційних структур / О. І. Познякова // Вісник Нац. ун-ту Львівська політехніка. – 2010. – № 8 (668). – С. 135 – 141.

23. **Краткий** экономический словарь / Под ред. А. Н. Азрилияна. – М. : Институт новой экономики, 2001. – 1088 с.

24. **Креймер Н. А.** Содержание экономического механизма восстановления и развития технического потенциала

сельскохозяйственных предприятий [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://ej.kubagro.ru/2004/04/pdf/25.pdf>.

25. **Бизнес-словарь** [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://vocabulary.ru/dictionary/440>

26. **Ефремова Т. Ф.** Современный толковый словарь русского языка / Ефремова Т. Ф. // В 3 т. Том 2. М-П.: АСТ, Астрель, Харвест, 2006. – 1168 с.

27. **Ожегов С. И.** Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – М. : Азбуковник, 2000. – 940 с.

28. **Кульман А.** Экономические механизмы: Пер. с франц. / Под общ. ред. Н. И. Хрустальной. – М. : Прогресс; Универс, 1993. – 192 с.

29. **Нижник Н. Р.** Про співвідношення категорій „процес” і „механізм” та їх використання в управлінській діяльності органів виконавчої влади [Електронний ресурс] / Н. Р. Нижник, Г. І. Леліков, С. П. Мосов. – Режим доступу : http://nads.gov.ua/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=37655&cat_id=37402&stime=1141128435765

30. **Медведева І. Б.** Діагностування безпеки промислового підприємства у тривірневій системі фінансових відносин: монографія / І. Б. Медведева, М. Ю. Погосова. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2011. – 264 с.

31. **Фролова Л. В.** Механізм управління поточними витратами торговельного підприємства: монографія / Л. В. Фролова, К. С. Хаврова. – Донецьк : Ноулідж, 2010. – 2012 с.

Ковальчук В. А. Сутність поняття кластерного механізму

У статті здійснено аналіз визначень поняття „кластер”, виявлено основні ознаки поняття „кластер” та запропоновано авторське визначення понять „кластер” та „кластерний механізм”.

Ключові слова: механізм, кластер, кластерний механізм, конкурентоспроможність регіону.

Ковальчук В. А. Сущность понятия кластерного механизма

В статье осуществлен анализ определения понятия „кластер”, выявлены основные признаки понятия „кластер”, предложено авторское определение понятий „кластер” и „кластерный механизм”.

Ключевые слова: механизм, кластер, кластерный механизм, конкурентоспособность региона.

Kovalchuk V. A. The Essence of the Concept of Cluster Mechanism

The article analyzes the definitions of „cluster”, the main features of the concept of a cluster and suggests author’s definitions „cluster” and „cluster mechanism”.

Key words: mechanism, cluster, cluster mechanism, region competitiveness.

Стаття надійшла до редакції 20.06.2013

Прийнято до друку 30.08.2013